

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA RIVOJLANTIRUVCHI MARKAZLARNI TASHKIL ETILISHI

Suyunova Gulnoza Ilhom qizi

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti "Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi 4 chi kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etilishining nazariy asoslari, ahamiyati hamda amaliy jihatlarini yoritildi. Rivojlantiruvchi markazlar orqali bolalarda individual qobiliyatlarni shakllanishi, mustaqil faoliyat ko'nikmalarini rivojlanishi hamda ijtimoiy-kommunikativ malakalarni oshishi kabi masalalar tahlil qilindi. Maqolada markazlarni tashkil etilishining pedagogik talablari, ularning turlari, funksiyalari hamda bolalar rivojlanishiga ta'siri kengroq ochib berildi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida rivojlantiruvchi markazlarni samarali tashkil etilishi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, rivojlantiruvchi markazlar, bolalar rivojlanishi, individual yondashuv, faollik markazlari, pedagog faoliyati, ta'lim-tarbiya jarayoni, innovatsion texnologiyalar.*

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Yoshlarni barakamol shaxs sifatida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor vazifasi ekanligi ma'lum. Bu borada maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishiga e'tibor qaratilishi, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va individual xususiyatlarini e'tiborga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda respublikamizda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" davlat dasturi asosida ta'lim-tarbiya ishlari olib borilmoqda. Ushbu dastur bolalarning jismoniy, aqliy, ijtimoiy-hissiy va ijodiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va yondashuvlarni amaliyotga joriy qilinishini nazarda tutadi. Bu jarayonda rivojlantiruvchi markazlarning roli beqiyos muhim ahamiyat kasb etadi.

Rivojlantiruvchi markazlar bolalarga o'z qiziqishlari va imkoniyatlaridan kelib chiqib, mustaqil ravishda biror faoliyat turini tanlash, unda ijodiy ishlash hamda o'z bilim va ko'nikmalarini amalda qo'llash uchun qulay sharoit yaratadi. Markazlar bolalarning tabiiy qiziqishlariga asoslanib, ularning faol va izlanishga asoslangan o'rganishini ta'minlaydi.

ASOSIY QISM

Rivojlantiruvchi markazlar bolalarning tabiiy qiziqishlari va kognitiv faolligiga asoslangan muhit yaratish tushunchasiga tayanadi. Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda rivojlantiruvchi muhit bolaning shaxsiy, jismoniy va aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi, uning mustaqilligini va ijodiy faolligini rag'batlantiradigan makonga aylantirish zaruriyati ta'kidlanadi.

Maktabgacha ta'lim nazariyasida rivojlantiruvchi markazlar tushunchasi bolalarning erkin faoliyati, mustaqil tanlov qilish huquqi va o'z tajribasini o'zi qurish imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Bu yondashuv bolamarkaziy pedagogikaning asosiy tamoyillariga to'liq mos keladi va har bir bolaning individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantiradi.

Pedagog tadqiqotchilar tomonidan rivojlantiruvchi markazlar bolalarning o'yin, mehnat, badiiy-estetik va tadqiqiy faoliyatini birin-ketin amalga oshirishiga yordam beradigan maxsus tashkil etilgan muhit sifatida belgilanadi. Ushbu markazlarda bolalar o'z tanlovi asosida turli faoliyat turlarini amalga oshirish orqali bilim, ko'nikma va malakalarni egalladilar.

Rivojlantiruvchi markazlarning turlari va tuzilishi

"Ilk qadam" davlat dasturi asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida quyidagi rivojlantiruvchi markazlar faoliyati yuritilishi belgilandi:

Qurilish va konstruksiyalash markazi – bu markazda bolalar turli xil qurish materiallari, konstruktorlar yordamida o'z tasavvurlarini amalga oshiradilar. Bolalar fazoviy tasavvurini, muhandislik fikrlashini, matematik tushunchalarni shakllantiriladi.

Syujet-rolli o'yinlar va dramalashtirish markazi – ushbu markaz bolalarda ijtimoiy rolli muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga, ularning hissiy intellektini oshirishga qaratilgan bo'lib, bolalar hayotiy vaziyatlarni o'yinlar orqali o'rganadi va turli ijtimoiy rollarni o'zlashtiradilar.

Til va nutq markazi – bu markazda bolalarning og'zaki nutqi, so'z boyligi, tovush madaniyati va kitobga bo'lgan qiziqishini rivojlantirishga e'tibor qaratiladi. Bolalar hikoyalar, ertaklar bilan tanishadilar, nutqiy o'yinlar orqali ifoda etish qobiliyatlarini yaxshiladilar.

Ilm-fan va tabiat markazi – bolalarda atrof-muhit haqida tasavvurlarni shakllanishi, tabiiy hodisalarni kuzatish va tadqiq etish ko'nikmalari rivojlanadi. Eksperiment va tajriba ishlari orqali bolalar olam qonuniyatlari bilan tanishadilar.

San'at markazi – badiiy-estetik tarbiya, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, ranglar, shakllar bilan ishlash malakalarini oshirish ushbu markazning asosiy vazifalari hisoblanadi. Bolalar rasm chizish, haykaltaroshlik, qo'l mehnatidan zavqlanish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etilishining pedagogik talablari

Rivojlantiruvchi markazlarni samarali tashkil etilishi uchun quyidagi pedagogik talablar e'tiborga olinishi zarur:

Xavfsizlik tamoyili – barcha materiallar va jihozlar bolalar uchun xavfsiz, ekologik toza va sog'lom muhitni ta'minlovchi bo'lishi kerak. Mebel va uskunalar bolalarning yosh xususiyatlariga mos kelishi lozim.

Ochiqlik va kirish imkoniyati – markazlar bolalar uchun erkin kirish imkoniyatini ta'minlashi, ularda joylashtirilgan materiallar bo'lib ko'rinadi va bolalar tomonidan oson topilishi muhim.

Moslashuvchanlik va o'zgaruvchanlik – markazlardagi jihozlar va materiallar tarbiyachining rejalariga, mavsum o'zgarishlariga, bolalarning qiziqishlariga qarab almashtirilishi, yangilanishi zarur.

Individuallashtirish imkoniyati – har bir bola o‘z qobiliyati va darajasiga mos keladigan faoliyatni tanlash imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Markazda turli murakkablik darajasidagi topshiriqlar taqdim etilishi lozim.

Estetik jihatdan jihozlangan muhit – markazlar bolalarda estetik didni shakllantirish uchun chiroyli, rangli, tartibli tashkil etilishi zarur. Rang uyg‘unligi, chiroyli bezaklar va tartib bolalarda go‘zallikka muhabbatni uyg‘otadi.

Pedagog va tarbiyachining rivojlantiruvchi markazlarda roli

Pedagog va tarbiyachi rivojlantiruvchi markazlarda bolalarning yordamchisi, maslahatchi va kuzatuvchi rolini bajaradi. Ular bolalarning qiziqishlarini aniqlash, ularga kerakli yordam ko‘rsatish hamda faoliyatni to‘g‘ri yo‘naltirish vazifalari bilan shug‘ullanadilar.

Tarbiyachi bolalarni markazlarga to‘g‘ri yo‘naltirishi muhim ahamiyatga ega. Agar bola o‘zi xohlagan markazga yo‘naltirilmasa, unda norozilik kayfiyati paydo bo‘ladi va faoliyatdan zavqlanmaydi. Shuning uchun tarbiyachi har bir bola bilan alohida ishlashi, uning qiziqishlarini bilishi va markazlardagi faoliyatni o‘z vaqtida rejalashtirishi zarur.

Pedagog bolalarning markazlardagi faoliyatini kuzatish orqali ularning rivojlanish darajasini baholaydi, kerakli tavsiyalar beradi va o‘quv materiallarini bolalarning ehtiyojlariga moslashtirib boradi. Bu jarayonda pedagogning professional tayyorgarligi, ijodiy yondashishi va bolalarga bo‘lgan muhabbati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Rivojlantiruvchi markazlarning bolalar rivojlanishiga ta’siri

Rivojlantiruvchi markazlar bolalarning har tomonlama rivojlanishiga sezilarli hissa qo‘shadi. Markazlarda faoliyat yuritish orqali bolalarda quyidagi ko‘nikmalar shakllanadi:

Kognitiv rivojlanish – bolalar atrofdagi olam haqida yangi bilimlarni mustaqil egallaydilar, tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantiradilar, mantiqiy fikrlash qobiliyatini oshiradilar.

Ijtimoiy-hissiy rivojlanish – markazlarda jamoaviy faoliyat orqali bolalar hamkorlikda ishlash, bir-birini hurmat qilish, muloqot qilish ko‘nikmalarini o‘zlashtiradilar. Hissiy intellekt rivojlanadi, empatiya hissi shakllandi.

Nutqiy rivojlanish – turli markazlarda, ayniqsa til va nutq markazida bolalar so‘z boyligini oshiradilar, og‘zaki nutqining sifatini yaxshilaydilar, fikrlarini to‘g‘ri ifodalash malakasini egallaydilar.

Jismoniy rivojlanish – konstruksiyalash, qo‘l mehnatidan ishlash orqali bolalarning mayda motorikasi, ko‘z-qo‘l muvofiqligi rivojlanadi. Bu esa keyinchalik maktabda yozuv faoliyati uchun muhim asos bo‘ladi.

Ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishi – san‘at markazida bolalar o‘z ijodiy g‘oyalarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Tasavvur, fantaziya va estetik did shakllanadi.

Mustaqillik va mas’uliyatning rivojlanishi – bolalar o‘z tanlovlarini amalga oshirish, ishni boshidan oxirigacha yetkazish, materiallarni tartibga solish orqali mustaqillik va javobgarlik hissini o‘zlashtiradilar.

Rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etilishidagi muammolar va ularni hal etish yo‘llari

Amaliyotda rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etilishi jarayonida qator muammolar yuzaga keladi. Bular orasida moddiy-texnik bazaning yetarli darajada ta’minlanmaganligi,

pedagoglarning bu sohada yetarli bilim va tajribaga ega bo'lmashligi, markazlar uchun maxsus metodika va dasturlarning kamchiligi kabi masalalar mavjud.

Ushbu muammolarni hal etish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish zarur:

Pedagoglar uchun maxsus malaka oshirish kurslari va seminarlar tashkil etilishi;

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini zamonaviy materiallar, asbob-uskunalar va o'yinchoqlar bilan ta'minlash;

Rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etilishi bo'yicha metodik qo'llanmalar, namuna rejalar va tavsiyalar ishlab chiqish;

Ilg'or pedagogik tajribalarni tarqatish va ularni ommalashtirish;

Ota-onalar bilan o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish, ularni rivojlantiruvchi markazlar faoliyati bilan tanishtirib borish.

XULOSA

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etilishi zamonaviy pedagogikaning eng samarali usullaridan biri bo'lib, bolalarning individual qobiliyatlarini oshirish, mustaqil faoliyatini shakillantirish hamda har tomonlama rivojlanishiga yordam beradi. Rivojlantiruvchi markazlar bolalarda ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etish, ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini yaratadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlantiruvchi markazlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi bo'lib, bolalarning sifatli ta'lim olishi va keyingi bosqich ta'limiga tayyor bo'lib yetishishida muhim rol o'ynaydi. Markazlarni samarali tashkil etilishi uchun pedagoglarning yuqori malakasi, zamonaviy materiallar bilan ta'minlanganlik, pedagogik jarayonni to'g'ri rejalashtirish hamda bolalarga individual yondashuv zarur.

Kelajakda rivojlantiruvchi markazlarni takomillashtirish, ularning turlari va metodlarini boyitish, pedagoglarni uzluksiz malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali maktabgacha ta'lim sifatini yanada oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Toxtaxo'jayeva M.X. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism. Pedagogika nazariyasi. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent: "Iqtisod-moliya" nashriyoti, 2022 yil, 328 bet.
2. Madatov I.Y. Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot. Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti, 2024 yil, 240 bet.
3. Isaqulova N.J., Qosimova Z.H. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi va Janubiy Koreya tajribasi. "Ilmiy tadqiqotlar va jamiyat muammolari" jurnali, 2023 yil, 2-son, 45-52 betlar.
4. Xo'jayev B.X. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2023 yil, 456 bet.
5. Babayeva D., G'afforova D. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida markazlar faoliyati. "Pedagogika" jurnali, 2022 yil, 4-son, 78-84 betlar.

6. Yuldasheva D., Ergasheva S. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faol rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda markazlardagi faoliyatning ahamiyati. "Ta'lim va tarbiya" jurnali, 2024 yil, 3-son, 112-118 betlar.
7. Cho'ponqulova S.B., Umirzoqova G.O., Ubaydullayeva Sh.H. Maktabgacha ta'lim tashkilotining o'quv jarayonida bolalar faoliyatini tashkil etish. "Zamonaviy pedagogika" jurnali, 2023 yil, 6-son, 34-40 betlar.
8. O'rinova F.U., Sadikova Z.S. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyatini shakllantirishning o'quv-uslubiy ta'minoti. "Ta'lim masalalari" jurnali, 2022 yil, 5-son, 89-95 betlar.
9. "Ilk qadam" – maktabgacha ta'lim muassasalari uchun davlat o'quv dasturi. Toshkent: Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi nashriyoti, 2021 yil, 168 bet.
10. Asqarova R., Xaytboyev M., Nishonov S. Pedagogika. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2023 yil, 512 bet.
11. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining 2023 yil faoliyati natijalari to'g'risida ma'lumot. Rasmiy veb-sayt: www.uzedu.uz, 2024 yil.
12. Podlasiy I.P. Pedagogika. Ikki qismda. Moskva: "VLADOS" nashriyoti, 2022 yil, 576 bet.
13. Komenskiy Ya.A. Katta didaktika. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2020 yil, 416 bet.